

Den mundtlige fortælling vender tilbage

Af Dorte Futtrup

I: *Bogens Verden* ; 1998, 80, nr. 4. – s. 14-17

Øger voksende mængder af TV, video og informationsteknologi behovet for at lytte til en god historie, hvor man kan få lov til at danne egne billeder? Faktum er, at interessen for at møde den levende fortælling er stor i disse år – også andre steder i verden. Når tilhørere og fortæller mødes ansigt til ansigt, skabes et fælles rum af stor intensitet og nærvær.

En sjette gang var der et træ og en lille fugl. De var gode venner og talte tit sammen. Den lille fugl fløj op fra træets top, så sig omkring og fløj så ned igen og satte sig hos træet og fortalte alt hvad den havde set. Bagefter fortalte træet fuglen om alt det mærkelige, som rødderne kunne se nede i jorden. På den måde blev de begge klogere. Og en gang imellem undrede de sig så meget, at de var helt stille i lang tid.

Denne sjette historie fra Louis Jensens "Hundrede historier" (Gyldendal, 1992) siger noget om samtalen og den mundtlige fortællings værdi. Den beskriver et frugtbart samvær mellem to generationer, hvor man mødes åbent, fordomsfrit og lyttende, og hvor man sammen kan undre sig over tilværelsens magi og livets store og små mirakler. Jeg ser livets træ (Ask Ygdrasil?), som en bedstefar, der øser af sin visdom i kraft af rødderne, som forbinder fortid, nutid og fremtid – godt hjulpet af det "flyvske" barnebarn, som sætter nutid og fremtid i perspektiv.

De gamle i slægten har altid siddet inde med en form for erindret visdom. I skriftløse kulturer var det den eneste kilde til viden om det, der var hændt. Derfor er det at fortælle historier ikke noget nyt, for det har mennesker gjort i årtusinder. Det har været en måde at være sammen på – meningsfuld, underholdende, tankevækkende – men også som overlevelse, som vi kender det fra "Tusind og éen Nat", Boccassios "Dekameron" eller i den moderne danske pendant hertil "Septemberfortællingerne" (Red. Brøndum/Aschehoug).

Tidligere holdt folk mange steder i landet mørkning eller skumringstid, hvor man sang og fortalte hinanden historier. I Grønland skulle man have den lange vinter til at gå, og en fortæller sluttede ofte sin historie således: "Det var så slut på denne historie, og nu er vinteren så meget kortere".

Men gennem nogle generationer har vi givet køb på mundtlighed og fortælling og dyrket en skriftkultur, som i dag også har udviklet sig til en elektronisk kultur. Vi bombarderes af information og stimulation med den moderne teknologi, multimedier, lyd og billeder, og der opstår en længsel hos det moderne menneske efter noget autentisk og basalt i tilværelsen. Det kan opleves i den mundtlige fortællings uforudsigelighed, og den har samme fortryllende virkning på børn, unge og

voksne. Der er nærvær, intensitet og et stærkt forpligtende fællesskab i fortællingen. De sansninger og indre billeder, som via mundtligheden skabes i fortællingen, er meget kraftfulde og kan virke voldsomme på tilhørere, som kun er vant til de "elektroniske fortællinger" i medier og via computer.

I 90'erne har den mundtlige fortælling atter vundet indpas mange steder. Jeg har fulgt udviklingen på nærmeste hold som fortæller og underviser indenfor området gennem knapt 8 år. Mit publikum er i alderen 3 – 100 år, og jeg holder især meget af at fortælle ved arrangementer, hvor børn, forældre, bedsteforældre sammen får en oplevelse.

Hvad er godt fortællestof?

Myter, sagn og folkeeventyr er velegnede til fortælling, og da de oprindeligt er mundtligt overleverede, kan ingen version betegnes som "den rigtige". Det giver en vis frihed i fortællesituationen. Den type historier er gennem generationer finpudset og rummer således vore forfædres visdom, livserfaringer og menneskekundskab, hvorfra vi som nutidsmennesker kan suge kraft, energi og forståelse for tradition og vor egen livssituation.

Dybest set handler myter, sagn og folkeeventyr om det at være menneske. Alle steder på jorden og til alle tider har mennesket beskæftiget sig med livets store spørgsmål: Hvem er jeg?- hvor kommer jeg fra?- hvor går jeg hen? Det er filosofiske og eksistentielle spørgsmål om værdier, mål og de fælles gåder i vor tilværelse. Derfor er disse fortællinger gode for børn og voksne at opleve og drøfte i fællesskab. Ligeledes er erindringsstof, familiemytologi, noveller og romaner vigtige inspirationskilder for fortælleren. Gennem fortællingen kan vi genkende vort liv, vore drømme – vi kan finde os selv.

Fortællingen i Danmark

Interessen for den mundtlige fortælling slog virkelig igennem med den landsdækkende børne- og ungdomslitteraturfestival "Den gode historie", som løb to uger i marts 1998. Her understregedes vigtigheden af både oplæsning og fortælling, og mange lærere i folkeskolen viser nu stor interesse for at lære at fortælle. Men også blandt præster, pædagoger, lærere indenfor voksenuddannelserne, bibliotekarer og andre kulturformidlere er der efterspørgsel af kurser i at lære at fortælle, undervise og holde foredrag uden brug af bog eller manuskript, således at en øjenkontakt med tilhørerne kan bevares, og et "møde" mellem mennesker kan opstå. Det drejer sig i virkeligheden om N.F.S. Grundtvigs levende ord og hans historisk-poetiske metode.

Flere steder har man dannet "fortælleforum" eller "fortællerlaug" for at styrke interessen og hinanden i fortællingen. Biblioteker er i mange tilfælde initiativtagere – også som arrangører af fortællertræf og fortællefestivaler. Her deltager både lokale og professionelle fortællere. Blandt de seneste arrangører er Silkeborg og Horsens biblioteker.

Under Kulturby 96 arrangeredes "Ordet er Jeres! – En fortællekrans omkring København" med deltagelse af Køge, Roskilde, Frederikssund, Frederiksværk, Hillerød og Helsingør.

Ligesom filosofi- og lyrikcaféer blomstrer, er også caféer med mundtlig fortælling ved at blive populære både blandt unge og et mere modent publikum. KafCaféen i København har bl.a. fortælleeftermiddag i vinterhalvåret.

Fortællingen internationalt

Interessen for at opleve, hvordan man fortæller i andre lande øges naturligvis. Derfor blev der med midler fra Kulturbyåret arrangeret "International Storytelling Festival" i Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter i Lejre i juni 1996. Her viste mangfoldigheden i fortællestil sig. Fra den helt lavmælte indianerkvinde, hvor fortællingen levede i kraft af ordene og indfølingen, videre til kvinden fra Japan, hvor fortællingen nærmest døde på engelsk, men blomstrede intenst og stærkt, når hun slog over på sit japanske modersmål. Derfra til de kraftfulde irere, samt musikere og fortællere fra England, Frankrig, Trinidad, hvor der også var show og større sceniske fremførelser. Fra Østrik deltog den verdensberømte eventyrfortæller Folke Tegetthoff, som i 1994 fik Lego-gruppens store Ygdrasilpris for sit kreative arbejde med den menneskelige fantasi.

Men der var ingen repræsentant fra Tyskland – i brødrene Grimms eget land er den mundtlige fortælling meget lidt synlig. Men en professor fra Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen i Stuttgart besluttede, at også dér skulle der ske noget og arrangerede derfor en konference om fortælling i Frankfurt am Main i 1997. Deltagerne var tyske lærere, bibliotekarer og museumspædagoger, og oplægsholdere var bl.a. professionelle fortællere med en etnisk baggrund. Flere offentlige fortællearrangementer er allerede fulgt i kølvandet af denne konference.

I Sverige finder for ottende gang "Ljungby Berättarfestival" sted i juni 1998. I fem dage tilbydes et imponerende program med masser af fortælling, kurser, seminarer og eventyrlige udflugter. Festivalen samler fortællere og tilhørere fra hele Sverige og øvrige Norden – ja, faktisk fra hele verden.

På Nordens Folkliga Akademi i Göteborg er der et årligt "Berättarkurs". I år er temaet myter og sagn fra Østnorden og nærområderne. Ungdomshøjskolen ved Ribe er denne sommer vært ved et "Nordisk Fortællekursus".

Den internationale biblioteksforening IFLA holdt kongres i Kina i 1996. Børnebibliotekssektionen under IFLA arrangerede en workshop med titlen "Storytelling around the world", hvor jeg deltog som foredragsholder og fortæller. Kina har stor tradition for den mundtlige fortælling. De gamle historier blev tidligere fortalt for både børn og voksne i tehuse og på teatre, indtil det under Kulturrevolutionen blev forbudt. I disse år skete der også afbrænding af bøger og biblioteker. Med det ændrede styre er fortællekunsten blomstret op igen på offentlige steder. En kinesisk børnebibliotekar gjorde rede for, hvordan man i skoler og på biblioteker ikke blot fortæller for børn, men også træner dem i selv at fortælle. Dette blev lidt håndfast demonstreret af et par børn, og mit indtryk var, at det havde karakter af ren udenadslære og genfortælling. Fortælleglæden var vanskelig at spore! Blandt kinesere i USA trives fortællekunsten også. På IFLA's workshop fortalte Frieda Ling smukt og bevægende om, hvordan hun som fortæller af kinesisk mytologi og historie holder fast i sine rødder og kultur og videregiver dem til sine børn og venner. Frieda har haft et omskifteligt liv – født i Kina, opvokset i Hongkong og Canada, nu bosat i Arizona.

Det følgende er min redigering af foredrag og personlige samtaler, som jeg havde med fortællere, som var repræsenteret ved IFLA'96 i Beijing:

En græsk oplægsholder sammenstillede anvendelsen af drager og slanger i henholdsvis græsk og kinesisk mytologi. Hun påpegede mange spændende ligheder, som jo netop er en bekræftelse på, at mytiske figurer er universelle og kendt over hele verden.

I Spanien har man siden 1992 haft "Tale-Telling Marathon" i byen Gaudalajara. I mere end 24 timer fortælles der historier uafbrudt, dag og nat. Det er det lokale bibliotek, som arrangerer begivenheden, hvis formål er at holde de traditionelle fortællinger i live og udbrede fortællekunsten. Byens borgmester fortæller hvert år den første historie, og han efterfølges så af flere hundreder, som dels fortæller enkeltvis, dels i grupper. Takket være stor medieinteresse har disse fortælle-marathons bredt sig til andre byer i Spanien.

På Trinidad har man Anansi-historier, som blev bragt til Caribien af slaver fra Vestafrika. ANANSI er en "trickster" – halvt menneske og halvt edderkop, og det er en slags folkehelt på De vestindiske Øer. Men det er også en Loke-figur, som kan forvandle sig. Anansi-historier er blevet et symbol på håb og overlevelse, samtidig med at de er sjove og vækker latter. Det fortalte Rita Cox, som er bosat i Canada, men født på Trinidad. Hun er opvokset med fortællingen både i hjem og skole, og fortælling er stadig en naturlig del af samværet mellem børn og voksne på Trinidad.

I USA står The National Storytelling Association bag en række "storytelling programs", som arrangerer fortællefestivaler, udgiver bøger og tidsskrifter og har ca. 6000 medlemmer fra både USA og udlandet. Man kommunikerer ivrigt med hinanden via internettet, hvortil interesserede henvises. Prøv under emnet "storytelling". Mange amerikanske tiltag har en pædagogisk/didaktisk vinkel.

I Thailand er der tradition for "JATAKA-fortællinger". Det er historier i tretten kapitler om Buddhas mange liv, før han blev den store Buddha. Disse historier har været fortalt i 750 år og handler om dyr og mennesker, som handler selvopofrende, fordi de værdsætter de ædle eksempler. Historierne lever stadig mundtligt ved hjælp af lærere, bibliotekarer, forældre og professionelle fortællere.

I Zimbabwe fører den stigende urbanisering til en katastrofal nedgang i interessen for den mundtlige fortælling. Det fortalte Ellen Waungana charmerende og lidenskabeligt om. Voksne og børn er nu kun optaget af TV, sagde hun. Det vil medføre, at ingen af slægtens og landets gamle historier bliver bevaret. For når børn ingen historier får fortalt, ja, så har de jo heller ingen historier at fortælle til deres børn, når de selv bliver voksne. Med et fast og gennemborende blik på sine tilhørere spurgte Ellen: "Det bliver vor kulturs undergang – HVAD kan vi gøre for at bevare vort lands værdier og beskytte de smukke traditioner, som hidtil har samlet vort folk på tværs af generationer?"

Måske ender det med, at Zimbabwe, ligesom f.eks. Nepal, går direkte fra en mundtlig fortællekultur over til en elektronisk kultur uden at have haft en læsekultur?

Jeg præsenterede myter og sagn fra Grønland, og det var i sig selv en opgave at få begrebsliggjort på den anden side af jorden! Når det netop blev Grønland, har det sin rod i, at jeg har boet der i fem år, og at det ophold så at sige "fødte" mig som fortæller.

Fortællingen i fremtiden

Mine møder med fortællekolleger fra hele verden har vist mig, at der er en global interesse for det levende ord. Samtidig kan fortællingen noget, som ikke ret meget andet kan, nemlig skabe fællesskab mellem mennesker på tværs af kulturer, alder, grænser og sprog. Fremtidsforskere har sagt, at vi bevæger os mod et "dream society", hvor evnen til at fortælle og fabulere bliver fremherskende. Vi ser det allerede i medierne, hvor ingen kan klare sig i informationskulturen uden at kunne fortælle en god historie – ellers slår formidlingen ikke igennem.

Fortællingen har både noget kulturbærende og noget kulturskabende i sig. Når vi mødes i fortællingen, løftes vi ud af vort eget og ind i det fælles. Ved at lytte til og kende myter, sagn, folkeeventyr, bibelhistorie, vor egen historie etc. får vi et fælles værdisæt og et fælles afsæt.

Fortællekunstens magi handler både om fascination, forførelse, forløsning og forvandling. Men magien rummer også pause og stilhed, som ændrer dele af det fortalte til noget levende og brugbart.

"Fortællingen er som en puppe – stilheden efter forvandler den til en sommerfugl". (s. 140 i "Septemberfortællingerne")